فەرهەنگۆك

ئا

ئادی: بەڵێ، ئەرێ

ئاران: گەرمیان، بەرانبەری زۆزانە

ئاژواندن: لێ خوڕین

ئاسۆگ: ئاسۆ، سوێ

ئاکار: ئەخلاق، رەوشت

ئاڵوودە: پیس، ئاڵوودەداوێن، داوێن پیس

ئاڵوودە: تێکەڵاو

ئامێز: باوەش، باخەڵ

ئاودەنگ: هاودەنگ، هاونشین

ئاور:ئاگر

ئاورگ: ئاگردان، وەجاخ، کوانوو

ئاورینگ: پریشکی ئاگر(بەتایبەتی پڕپشکیک کە لە ئاستی سووربووە بێتەوە

ئاونگ: شەونم

ئاوەڵا: ئاواڵە، کراوە

ئاویتن: هاویشتن

ئاویلکە: ئاوزەنگی، ئاوزنگ، هەنیسک، دوا پشووی ژیان

ئاویلکەدان: دواپشوودان، حاڵی سەرەمەرگ

ئۆخژن: هەست بە خۆشی کردن

ئۆگر: هۆگر

ئۆیە: پووڵەکە

ئەسپۆن: گیایە کە ریشەکەی وەک سابوون کەف دەکا. جاران لادێیی هەژارەکان جلیان پێ ئەشوت

ئەستوندەگ: كۆڵەكەی رەشماڵ

ئەستەم: زۆر سەخت

ئەستێر: گوڵی دەستكرد، ئەستێرگ، ئەسێلك

ئەشك: فرمێسك

ئەنگاوتە: پێكراو

ئەنگران: زۆر قەڵەو بوون، زۆر دەوڵەمەند بوون

ئەوك: قورگ، گەروو

ئەوین: ئەڤین، عیشق، دڵداری

ئێخە: یەخە

ئێروو: تێر و پڕی، ئاسوودەیی، خۆش گوزەرانی

ب

بابردەڵە: لاواز، لەئەسڵدا واتە بابردوو

بابۆ: بۆن هەڵگرتنی مۆڵە

باڕ: بێچووی یەکساڵەی باڵندە

باز: ڕێگا، ڕێباز

باڵۆرە: ئاوازێکی تایبەتی گۆرانی کوردیە بە شێوەی گفتگۆ لە نێوان کیژ و کوڕدا

بانوو: بستوو، زینوو، زیندوو

بانەمەڕ: کاتی ڕۆیشتنی خێڵ بۆ هەوار

باوێ: بهاوێ

بڕەک: بەرازی نێر

بڕست: توانا

بژانگ: برژانگ، مژۆڵ

بژوێن: شوێنی گیا و گوڵی زۆر بێ، لەوەرگەی زەمەند

بژیو: مایەی ژیان، ئەوەی مرۆڤی پێ بژی

بستۆکە: کەلێکی بچووک، کێو یا بستوێکی بچووک

بستوو: بانو، زینوو، زیندوو

بستە: ئاسنێکە بەسەر ئاگراندا رادەهێڵدرێ

بسک: زولف

بڵا: با، دەبا

بن پشک: خوشکی بچووک کە بۆ ژن بە ژن دیاری کرابێ

بنکۆڵ: کۆڵینی بن برکەی بێستان

بنە: ئەو جێگایەی کە کەوی ڕاوی تێدا دەشارنەوە

بوكشن: بگوشن، بووشێرن

بوولێڵ: تاریک و ڕوونی ئێوارە، بەرانبەری کازیوە

بۆدراو: چێشتێکە لە نیوە بریشکەی هاڕاو دروستی دەکەن

بۆرچین: مراوی مێ

بۆسە: کەمین، خۆ لە دوژمن داگرتن

بۆکڕووز: بۆنی سووتانی کوڵکە، خوری، موو

بەردەبێر: بەردێکە لە جیاتی کورسی لە کاتی مەڕدۆشیندا شوان لەسەری دادەنیشێ

بەرکۆژە: دوگمەی بەرۆک

بەرەڵبێن: بەربێنکە، بەرهەڵبێن، بەرڵبێنە، ئەو قوماشـــەی ژنان لە کاتی کارکردندا لە پشتێنەوە بەرەو خوار بەخۆیانەوەی دەگرن

بەرموو: ملوانکە، گەردەن بەند

بەڕۆچکە: بەرهەتاو، شوێنی هەتاوگر

بەڕەزا: گیایەک لە کوێستانان دەبێ

بەزە: بەزەیی

بەستە: داخراو، بەسراو

بەستێن: بەست، بەستوورە، کەناری دەریا و ڕووبار

بەسپایی: بەئەسپایی، بەهێواشی

بەرگن: لووا خوریی بەرخ

بەروو: بەرۆک، سینگ و باخەڵ

بەکرە شۆفارە: مەبەست لەبەکری مەرگەوەڕە

بەلەک: نێوانی ئەژنۆ و پێ

بەندەک: ئەو پەتەی مرۆڤی پێ دەبەستن

بەندەگی: بەندەیی

بەندەن: کێو و تەلان

بەیان ئەنگوتن: دەرکەوتنی سەرەتای بەیان

بەیبوون: گوڵێکی سپیی بۆن خۆشە

بەیدەست: ڕەوەک، ئەو ئاژەڵەی بە ئاسانی نەگیرێ، بۆ مرۆڤیش بەکاردێ

بێر: ڕیزکردنی مەڕ بۆ دۆشین

بێروون: بیابان

بێری: مەڕدۆش

بێزراو: لەبەرچاو کەوتوو، ناخۆشەویست

بێڵا: بەرهەیوان

بێوەی: بێ ئەوەی

بێن: بۆن

بیزا: گیایەکە کوێستانی، بڵندە و بۆنێو ژاژ و ترشیات بەکاردێ

پ

پاراو: تێرئاو

پاردە: دیواری وشکەبەرد (وشکەکەڵەک) کە لەدەوری کانی و شتی وای دەکێشن

پارێز: بەئەسپایی و بەدزی خۆ بۆ شتێک مەڵاس دان

پاشـــبارە: ئامرازی جووتە، دارێکە لە دەند و باســـکێش دەدرێ و دەستەکەوشەی تێ دەکوترێ بۆ ئەوی جووتیار دەستی پی بگرێ

پاناوک: تەختان و گۆڕایی لاقەدی چیا، پانکەشی پی دەگوترێ

پاشەرۆک: پاشماوە، پاشخوانە

پالوودە: خواردەمەنییەکە لە نیشاستە دروست دەکرێ

پالێن: پاش نیوەڕۆ، دوای نیوەڕۆ

پاوان: قەدەغە

پرزە: پێخوست

پرزەبڕان: بێ بەش، بوون، پەککەوتن

پروین: هەڵپروین، وەرین، هەڵوەرین

پۆتڕاک: سەروپۆتڕاک، سەروپێچ، سەروگوێلاک

پۆلوو: پشکۆ

پەپوو: پەپوەسلێمانە

پرینگانەوە: سڵەمینەوە، ڕەوینەوە، مەپرینگێوە: مەڕەویوە

پزوو: ڕەنوو بەفری بچووک

پلالر: دارێک کە بهاوێژرێ

پەراکەندە: پرژوبڵاو

پەرستار: هەمشیرە، ئافرەتی سەرپەرشتیکەری نەخۆش

پەرپەرۆچکە: پەرەکەی ئاسمان، بەرزترین جێ لە ئاسماندا

پەرەر: لای سەروو

پەرکوو: جوورە هەڵۆیەکی بچووکی درِ و بەهێزە کە رەشە و سەربالّی سپییە

پەروا: باک، ترسان، سام

پەریوە: ئاوارە، دەربەدەر، ئاوەکی، ئاوگەلە

پەژارە: خەم، کەسەر، خەفەت

پەستوان: پەستانەوە، توند داگرتن

پەسیو: حاشارگە، نەدیو، پەنا، جێگایەک کە خۆی تێدا بشارِێتەوە

پنـــج و مۆر: ئافرەت کە نەهێلّن لە ژوور بێتەدەر، ئەلّین پنج و مۆر کراوە، لەبنەرەتدا پنج بەوە ئەڵێن کە گۆزە ئەشـــکێ یا ئەقڵەشـــێ، بە قســـڵ و موو پینەی دەکەن وەک بیدروونەوە

پێ بەقوونە: باڵدارێکە لە ئاودا دەژی و ناتوانێ بفرِێ

پێتروو: ئەستێرەی کۆ

پیل: لایەکی لەش لە شانەوە تا پەنجەی دەست

***

ت

تات: بەردی پانو ساف و لووس

تاوگە: تافگە، ئاوهەڵدێر، سەروەشێن، سۆلاف،

تاوڵ: ڕەشماڵ، چادر، کۆن

تاوەسووت: هەرچی لەبەر هەتاو سووتابێ

تامان: تەیمان، پەرژین

تخێڵ: کەوتن لەبەر نارەحەتی و بێ هێزی یان لەبەر مەستی

ترەختان: ڕاکردنی لە غار توندتری ئەسپ و ماین

ترۆپک: ترۆپ، پۆپە، دوندی کێو، لووتکە

تفڵ: تڵف، مناڵ

تل ئاسا: تلاسا، تلاسابوون: خلیسکان، توو، توو: هەرگیز، قەت، بەهیچ جۆرێک

تۆ: تۆو، توو

تۆرەمە: نەسل، بەرە، تۆر، تۆرە

تووش: دژوار، سەخت، ناخۆش، بەدفەڕ

توول: نەمام، خەڵف

توڵە: سەگی بچکۆلە (جۆرێکی تایبەتییە بۆ ڕاو بەکاری دێنن)

تەبایی: نێوان خۆشی، ڕێککەوتن

تەریدە: خراپە، تەریدە، ڕێگر

تەزوو: مچوڕک

تەشق: بەرزایی، پانایی، نێوەڕاست

تەشی ڕێس: ماستاوکەر و ڕیاباز و شان تەکێن

تەلان: هەرچی دەشتایی نەبێ

تەماڵ: دیاردە، دیاردی، دیتنەوەی کەروێشک لە لاندا

تەنێ: تەنیا

تیتۆڵ: پڕزۆڵ

تیرەگ: یاڵ، تیلاک، تیلەگ

تیف تیفە: زۆر لووسکردن و جوانکردنی دەم و چاو

تێک دەڵقا: بەیەکدا دەچوو و یەکی دەگرتەوە

* * *

ج

جاکەش: قورپومساخ

جدەو: سەقەتبوونی شان و قۆڵ، دەڵێن ئەو وڵاخە بارەکەی ئەوەندە قورس بوو جدەو بوو

جگەگورگ: میچەگورگ کە بۆ شیرینی و بەختەوەری هەڵی دەگرن

جمین: ڕووخان، ڕمان، هەرەسهێنان، جمیو: ڕووخاو، هەرەسبردوو

جواناو: ئارەقەی سەرەمەرگ

جۆم: قووڵایی بەرین و گەورەی قەدی چیا

جۆماڵ: پاککردنەوەی جۆگە

جەفەنگ: گەپ و گەمە و قسەی خۆش

جەمام: ئەستووربوون و ئێشانی مەچەک لەبەر کاری زۆر

جەندەک: کەلاک، تەرم، لەش

جێژوان: ژوانگە، شوێنی پیککەیشتن

***

چ

چارشێو: سەرپۆش، ڕووپۆش، ڕووبەند

چاک: پیر، شەخس، پیاوچاک، مەزار

چڕ: دارستانی پڕ، لێڕەوار

چڕگ: چرگ، باڵندەیەکی گەورەی کێوییە

چرووک: پووچ، بێ نرخ

چزیلک: چزڵیک، ئەو پارچە دووگەی لەسەر ئاگر هەڵچزابێ و چەورایی پێوە نەمابێ

چلوان: چلەکانی زستان

چڵووک: پۆپەی دار

چوڕە پۆپنکەی: جۆرە چۆلەکەیەکە بەیانان زوو دەست بە خوێندن دەکا

چەلەنگ: شۆخ و شەنگ، جوان، دەلال

چۆڵەپێچە: توند بەستن

چێنکە: ئەو شینایی تەرەزنەی کە هەمیشە شینە بە چیاوە

***

ح

حەرمخانە: ژوورە تایبەتییەکانی ژن و خێزانی پیاوی گەورە

حەوســـین: لەنێو بەشـــێکی زۆری خەڵکی ئێراندا باوە شـــەوی جێژنی نەورۆز حەوت خۆراک کە بە پیتی سین دەس پێ بکرێن دادەنێن

❊❊❊

خ

خاپوور: وێران، كاول، كەلاوە

خانە بگیری: لە ماڵدا گرتنی كەسێك

خانومان: جوان، لەبار، شۆخ و شەنگ، چەلەنگ

خاو: گیایەكی زۆر گەرمی كوێستانییە

خڕ: شیو، دۆڵ، دەرە

خرمژن: دەنگی خشڵ

خرینگە: دەنگی خشڵ

خرینگەی بازنە: زڕەی بازنە

خلێنە: ددانی گەورەی لا سەروو

خم: خوم، هەش، هەژ

خواجە: لێرەدا بەواتەی ئەو كۆیلانە بە كارهاتووە كە دەرەبەگ و كۆیلەدار دەیانخەساندن و لە ماڵەوە لە نێوان ژن و كچەكانیاندا كاریان پێ دەكردن

خودان: خاوەن

خوول: غوول، گیاندارێكی ئەفسانەیی بەسامە

خووناوە: خوناوكە، وردەباران، نەرمەباران، بەواتەی ئارەقیش بەكاردەهێنرێ

خوونكار: حوكمران

خوڕێن: ئەو جێگایەی ئاوی بەخوڕ بڕوا

خومپارە: تۆپێكەی كە كەوانی دەڕوا

خۆرشت: شلە

خۆشخوان: دەنگخۆش

خوێنگر: خوێن داواکەر، خوێن ئەستێن، تۆڵەئەستێن

خۆشبەز: خۆشدەو، توندڕەو

خۆشخوێن: دەنگخۆش

خۆیان: کا و دەغلی وردکراو و لێک جیانەکراوە

خووساو: زوقم، سیخوار

خەرتەل: داڵ

خەسیبێ: خەسێنرابێ

خەڵف: نەمامی یەک ساڵە

خەنی: شاد، بەختیار، کامەران، ڕازی، دڵخۆش

خەوش: لەکە، غەور، خەش

خیز: زیخ

خێو: خودان، خاوەن

خێڵات: ڕەوەند، کۆچەر، ئەوکەسانەی دەچنە هەوار

***

د

دابا: بدایه

دابێژ: کون کون کردن

داپەڕاندن: سەربەرەوخوار ڕادان

داسوو: قەڵچغ، گوڵەگەنمی تازە لە بۆقە هاتووەدەر

دانگەڕێزە: داگەڕانەخوار

داروغە: حەســحەس، پۆلیس، ســەرۆکی ئەو کەسانەی ئێشکی شار دەکێشن، وەختی خۆی بەوانە وتراوە بە بازاڕدا گەڕاون بۆ ئاگاداربوون لە خەڵک نەوەکا ناڕەواییەک بکەن

دزێو: ناشرین، کرێت، دژی جوان

داهێنراو: داهێزراو

داوەستان: مەیین، نەبزووتنی دووکەڵ و مژ و شتی وا

داوەڵ: بووکە سەماکەر

داویێ: دەهاوێ

دڕدۆنگ: بەشک، دوودڵ

دژوێن: ئەسپێون، چڵکنی و ئەسپێونی

دڵبەستە: ئەوەی دڵی بە شتێکدا چووبێ

دڵۆ: ئەو توێژەی دەستی ڕەنجدەر هەڵی دەدا بە هۆی کارکردنی زۆر

دورج: سندووقی بچکۆلەی شتی گرانبا

دوند: بەرزترین شوێن، لوتکە

دووروابێ: دوورابێ

دۆ: ئەو کیژەی لە شاییدا لەدەستی کوڕدا بێت

دۆك: ئافەتێكە لە شێوەی شێردا بەسەر گەڵای توونەوە پەیدا ئەبێ

دەروو: ڕێبازی تەنگ

دەڕۆست هاتن: پێ وێران

دەســبێن: ڕستەیەكە شوان لە ئەســتۆی مەڕی دەكا تا ئەگەر نووست و مەڕ وەرگەڕا پیێ بزانێ

دەستەمۆ: كەوی، ڕام

دەسكەنە: ڕنینەوە، دروێنەی بەدەست

دەسگر: دەسكرد

دەگروێن: لە پێست دەردێن

دەگۆوێن: بڵ دەبن

دەغەڵكار: ساختەچی

دەمان: تووڕە، یاخی، سەركێش

دیبا: قوماشێكی گرانبایە

دین: دیتن

دێد: خوشكی گەورە

دێرنشینی: دانیشتن لە دێری عیساییياندا، مەبەست لە تەنیایی و دوورەپەرێزییە

***

ڕ

ڕابوون: هەستان

ڕاز: شاخ

ڕاوێچکە: هاتوچوی بەپەلە و بەردەوام

ڕام: دەسەمۆ، کەوی

ڕامووسێ: ماچ بکا

ڕژد: سەختترین هەوراز، ڕکە، هەورازی کووڕ

ڕنوو: کەوی بەفر

ڕکێفکوت: ڕاکردنی زۆر توندی وڵاخ لەگەڵ ئاوزەنگیدان لە لاقەبرغەی

ڕەپسە: ئاوەنیا، بەراو

ڕەشداڵ: قاڵاو، قەلەڕەشە

ڕەمانە: ڕەفیسکە، دیوی پشتەوەی ئەژنۆ. داسی ڕەمانە داسێکی باوێژرێتە ڕەفیسکە

ڕەو: هەڵاتن، هێرش، پەلامار

ڕەوە: گەلە

ڕەوەز: کەڵەکەبەردی قەدباڵی شاخ

ڕەوەک: سرک، سڵ، ڕمۆک

ڕەند: نەترس، ئازا، جوانچاک

ڕێژنە: تاوە بارانی توند کە زۆر نەخایەنێ

ڕووان: ڕوانەوە، سەوەزبوونەوە

ڕوو: خار، هەردی زۆر ڕەق، بە بەفری زۆر بەستوویش دەڵێن

ڕووبەستە: ڕووداپۆشراو

ڕووپەڕ: پەڕە

ڕمووزن: شتێکی ئەفسانەیی ترسناک و بەسامە

ڕمووزنە: ڕمووزن

***

ز

زاکوون: رێکوپێک

زرتەسوور: زرتەبۆر، زەبەللاح

زریان: بۆرانی سەخت

زرێبار: دەریاچەیەکە لە مەریوان

زگار: پەرێشان، لێقەوماو، وەڕز، بێزار

زنە: تەڕنن، کانی زۆر بچووک

زورهان: زۆر پیر و کەنەفت

زوورک: گردی بچکۆلە بچکۆلە

زۆنگ: زەلکاو

زەڕ: زیان

زەرد: ماە، شاخی زۆر سەخت و بەردەڵان

زەردە: تیشکی خۆر لە کاتی ئەنگوتن و ئاوابووندا، بزە، زەردەخەنە

زەرەند: پیشەگایەکە پێی دەڵێن کاڵەکە مارانە زۆر تاڵە و کرمی ئاژەڵە

زەندۆڵ: کەلەبەری ناو تاشەبەرد، قڵیشی گەورەی زەوی

زەنگوڵ: زەنگوڵ، تک،تک

زەنوێر: ناوچەی تەڕ و سازگاری کوێستان

زیبک: توانایی، هێز، بڕشـــت، دەڵێن فلانەکـــەس پیاوێکی بەزیبکە، واتە دەتوانێ کار بەڕێوەببا، کارامەیی

زێد: شوێنی لەدایکبوونی مرۆڤ

زیانی خورۆ: زیانبەخش و خراپە لێ وەشاوە

زێڕخڕید: بەپارە کڕاوە، مەبەست لە بەندەیە

زێڕوەشانکردن: زێڕ بەسەردا هەڵدان

زیز: زوێر، تۆراو

زیل: زۆر ڕەش

زیل و بەم: دوو دەنگی مۆسیقای بەرز و نەوی

***

ژ

ژاوە: پرپر

***

س

ساتۆر: ئەنجنی گەورە

ساغر: پیاڵەی شەراب

ساک: باوڵ یان جانتای دەستی

سامرەند: کوێستانێکە لە کوردستانی ئێران

سانی: هاسانی، ئاسانی

ساو: ساماڵ، ئاسمانی بێ هەور

ساوین: سوون و تیژکردنی داس

سایە: کەوای شۆڕ و ئاودامێنی ژنانە، سێبەر

سبات: خۆڕاگرتن، هونەرنواندن

سرتە: چپە

سروە: شنەبای نەرم

سەهەندە: خوێڕوو

سواڵە: چەپکە گەنمی دورراوە

سوانە: گوێسوانە

سووتمان: ئاگرکەوتنەوە

سۆدرە: فیتنە، سەربەسۆدرە: فیتنە هەڵگیرسێن، هاوواتەی سەهەندەشە، دەڵێن فلان کەس سۆدرە و سەهەندەیە

سوڕکە: گاشە، خڕکە، بەردی ئاماڵ زل کە بهاوێژرێ

سۆرانی: فەقیانە، ئەنگوچک

سۆنگە: هۆ، ئەسباب

سویَ: ئارەزوو، تاسە، هەوەس، ئاسۆ، ئاسۆگ

سوێنە: دەفرێکە لە گڵ دروست دەکریَ و لە باتیی تەشت بەکاردیَ

سەر: سەرپۆتاک

سەرگەشتە: سەرلێشێواو

سەنگچن: وارش، پاردە، دیوارێک کە بەوشکەبەرد داندرابیَ

سیاچاڵ: چاڵی ڕەش، بەندیخانە

سیاسووت: کاتی ڕاوەکەوی سەرەتای بەهار

سێبەنگی: پرچ ئاڵقەکردن

سیخوار: زوقم، خوسار

سیرە: دەنگی هەڵۆ و سەقر و باز

سێرەگرتن: نیشانەگرتن

سێروو: ڕیشۆڵە

سیلە: گۆشە، سووچ، قولینچک

***

ش

شرت و شۆ: زۆر ناوزڕاندن

شنە: سروەبای نەرم

شەلاڵ: ئەڵێن فلان کەس شەلاڵی خوێن بووە، واتە لە خوێندا نوقم بووە، یا فلان کەس شەلاڵی ئارەقە، واتە ئارەقێکی زۆری کردووە

شلویَ: لیخن، قوڕاو، گۆڕاو، لێڵ، ڕەنگ

شۆرابە: شۆڕبوونەوە

شۆفار: بەدکار، خەفیە

شۆنە: زەوی ئاونەگر

شوور: گاکێوی

شەتەک: توندبەستن، توندپێچان

شەک: کاوڕی یەکساڵە

شەکۆ: پێمەڕەی بچووک بۆ ئاوداشتنی جێگای لێژ بە ئاوی کەم

شەم: مۆم

شەم و شەمزین: دوو دڵداری مێژوویی لە فۆلکۆری کوردیدا شەم (کچ) و شەمزین (کوڕ) بەیتێکی خۆشیان لەسەرە

شەمزاو: تێکچوو، بزرکاو، شێواو

شەنگەبێری: ئافرەتی جوانی مەڕدۆش

بێری: مەڕدۆش

شەوبا: بای شەو

شەوپەڕ: فڕینی شەو، (بەتایبەتی فڕینی شەوانەی نێرەکەو لە جەنگەی مێ ڕۆژدا)

شەوڕن: ڕنینەوە بەشەو

شەوگورد: ژوانی شەوانە

شەوێن: لەوەڕاندنی مەڕ لە ئاخری شەودا

شێلگیر: سوور، پێداگری، وچان نەدان

شێلەگە: ئەو جێگایەی لە جۆگە ئاوی لێ دەشکێنن

شێو: کێڵانی هەوەڵ، یەکەم کێڵان

شیو: دۆڵی چکۆلە

***

غ

غەزرین: مانگرتن، بەتایبەتی مانگرتنی بەراز

غەنیم: دوژمن

غەور: ژەنگ، تەم، لێڵایی

***

ف

فیئودالّی: دەرەبەگایەتی

فێرگە: قوتابخانە

فێڕ: پرچ لوولکردن

***

ق

قرخەمەرەسی: بەزۆر ڕاکێشان، لە دوونەچوون
قرمژن: دەنگی تەقەی چەک
قورینگ: قولنگ
قوڵەشین: بە کەروێشک دەڵێن
قەدەم: ئەو هەڵمەی لە بەفری بەرهەتاوی گەرم هەڵدەستێ
قەڵەسابوونی: جوورە قەلێکی بۆر و ڕەش و دەنگ ناخۆشە
قەقنەس: باڵندەیەکی ئەفسانەییە دەڵێن لە ئاگردا دەژی

***

ک

کابە: کەعبە

کازیوە: تاریک و ڕوونی بەیانی

کاو: مراد، ئاوات، ئارەزوو، تاسە

کاولاش: ئاشی وێرانە، کینایەشە لە ماڵی هەژاران، لە خۆ بەکەم گرتندا ئەڵێن «ماڵی من بە کاولاشی خۆت بزانە»

کڵ: خەرمان و کۆمەڵی ئاگر

کل کردن: لادان

کڵۆش: دەغڵی وشک بوو

کوڕکوڕ: کەت، قەتی

کوڕەحەیران: یاری کچە حەیران

کوڕیژگە: کوڕی بچووک، لەبەر خۆشەویستی بە پیاو دەڵێن

کوڵ: جل شتن

کولێن: گەنجینەی نێو ڕەشماڵان

کوند: کوندەبەبوو

کوێن: تەختەی ڕەشماڵ کە لە مووی ڕەش تەنراوە. بەچەند کوێن تاوڵ و ڕەشماڵێکیان لێ دروست دەکرێ. نیشانەی ماتەمباری لە کوردەواریی کۆندا ئەوە بووە کوێن لە مل بکەن.

کۆ: پێروو، پەروین، کۆمەڵە ئەستێرەیەکە

کۆتەڵ: پەیکەر

کوچک: بەرد. سێ کوچکەیش لە بنەڕەتدا بەو سێ بەردە وتراوە کە ئاگریان لە نێودا

کراوەتەوە و مە نجڵیان لەسەر دانراوە. دڵ بە کوچکەوە دان کینایەیە لە دڵ سووتاندن
کۆچکە: کڵاوی ژنەبڵباسان و منداڵانی موکریان
کۆختە: کۆخ
کۆدە: زەوییەکی نەرمە کە گیای لێبدروێ، گیای نەبەستراو
کۆست: زاوا، کۆست کەوتوو: زاوامردوو، ماڵ وێران بوو
کۆستەک: بەندی تیغ لەکالان ڕاگرتنی خەنجەر
کۆلارە: باڵندەی جووجەڵەخۆر
کووت: سەماد، زبڵ، پەین
کوور: گیسکی یەکساڵەی نێر
کەحلان: ئەسپی ڕەسەن، حدوود، کەحێل
کەسەر: خەم، خەفەت، پەژارە
کەرکیت: ئامرازێکە تەونی پێ دەکوتن
کەروێشکە: شەپۆڵی دەغل و گیا لەبەر با
کەڕەسیسە: پرووشە، پەلەتاتە، وردەبەفرێکی ڕۆژی زۆر سارد بباریێ
کەزی: پەلکە، پرچی هۆنراوەە،پرچ
کەشم و نەشم: ناز و عیشوە، لەنجەولار
کەکرە: گیایەکی یەکجار تاڵە
کەڵپ: کەڵبە، ددانی پێشوو
کەما: گیایەکی بڵیندی گەڵادەرزییە
کەمانە: تیرێک کە وەشتێک بکەوێ و بگەڕێتەوە
کەمرە: پشکەڵی پەستراو لە ئاغەڵدا کە بۆ ئاوردوو بە کاری دێنن
کەند و لەند: بەرز و نزم، دەڵێن: ئەم ڕێگایە کەند و لەندی زۆرە
کەنێرە: گیایەکی گەڵا سێ پەلکەیە و گوڵی زەرد دەکا
کەودەری: کەوێکی گەورەیە و لە نزیک بەفری نەبێ ناژی
کەوشەن: سنوور
کەونەلان: کۆنە لانە، شوێنی جاران، مەبەست جێژوانە
کەوی: کلێڵە،ڕنووبەفر، دەستەمۆ، ڕام، بەربار

گ

گاشه: بەردی گەورە

گاڵەدان: داخستن

گاووگەردوون: قوربانی، سەربڕینی حەیوان بۆ پێشوازی

گرانەوە:گیرانەوە

گراوی: دۆست، یار

گردەنشین: دوورەپەرێز و خۆ لەخەڵک بە دوورگر

گریمانە: گرێ

گڕووگر: منداڵی گرینۆکی بە بیانووی وڕک گر

گزرە: گیای گێرەکراو

گزیر: کاربەدەستی ئاغا

گزینگ: گزنگ، یەکەم تیشکی هەتاوی بەیانیان

گشتەک: بەنی بادراوی دوعا لێ خوێندراو

گلێنە: جامێک کە لە قوڕ دروستکرابێ

گۆپاڵ: گورز

گۆکەم: گیایەکی بەرزە گوڵی زەرد دەکا و بۆ ئاوردوو دەبێ

گوان: بڵ بوون

دەگوێن: بڵ دەبن

گورگەمێش: سەگێک کە هاوکاریی گورگ بکا

گوڵمەی ڕان: شلکەی ڕان، نەرمەی ڕان

گوڵووک: شاگوڵ، گوڵی هەرە گەورە و گەش

گوڵەشللێرە: گوڵێکی سوورە کە لەسەر گۆڕان دەنێژرێ
گۆد:گۆج، گێڕ
گۆشتە زوون: وەڕووهاتنی برین، چابوونەوەی برین
گوڵەتاجی: تاژیی نێر، نێرەتانجی
گووەند: شایی، چۆپی، داوەت، زەماوەند، هەڵپەڕین
گەرمک: ئاوێکی گەرم و مەند و تەنک کە زستانان نەیبەستێ و مراوی تێدا کۆببنەوە
گەدە: کوێستانێکی بەناوبانگی کوردستانی ڕۆژهەڵات
گەرمەشین: ماتەمێکی تێکڕایی، گریانێکی بە کوڵ
گەریدە: گەڕاڵ
گەماڵ: سەگ، کسۆک
گەوز: بڕی داس
گەواڵ گەواڵ: دەستە دەستە هاتنی هەور بە دوای یەکدا
گەوە: پێچی کێو، قۆرت، خوارەپێچە، لابەلا، بەر و نەوی لە قەدی کێودا
گێل گێلە: ئەو گوڵنگانەی ژن لە شەدەی دەپێچن
گیابەند: گیایەکی کوێستانی بۆنخۆشە
گیا سەری پێوەناوە: گیا لە هەڵدان و گەشەکردن دایە
گیشە:باقە و مەڵۆ گیای لەسەریەک دانراو

❊❊❊

ل

لاپاڵ: قەدی کێو

لان: جێگای جانەوەری چوارپێ

لووربوونەوە: هێرش هێنان لە سەرەوە بۆ خوارێ

لوێچ: مشت، گوڵمە، مست

لۆدە: شتی وردی کۆکراوە کە درێژاودرێژبێ

لۆک: وشتری نێر

لووزەو: بە توند هەڵڕژان

لەدوڕ: لەناو

لەنگێزە: با و بارانی توند و بەهێز

لێڕ: دارستانی چڕ، لێڕەوار، جەنگەڵ

لێمشت: لافاو، سێڵاو، لەهی

* * *

م

ماتیک: دەرمانی سوورکردنی لێو، وشەیەکی بیانییە

ماشە: پەلەپیتکە، ماشەی تفەنگ، پەلەپیتکەی تفەنگ

ماشەر: کەلافەی گەورەی بەنی ڕێسراو

مافنگی: نابووت، ڕووت و قووت

ماک: مادە، ئەسڵ، ماکە

مالۆس: بەرازی مێ

ماڵوو: ئامرازی لووسکردنی و تەختکردنی زەوی دوای کێڵان

مامەخەمـــە: قارەمانی چیرۆکی فۆلکلۆری، کەســـێک خەمی خەڵک بخوا و خەباتی بۆ بکا

ماە: زەرد، شاخی زۆر سەخت

مچ و مۆڕ: ڕووگرژ

مشتە: چەرم کوتی پینەچی

ملە: ڕکابەری، دەڵێن ئەم ئەسپە ملە دەکا واتە پێش دەکەوێ

ملانە: زۆرانی، بەربەرەکانی، ملە، خەبات، ڕقەبەری

مژۆڵ: برژانگ، بژانگ

موغ: پێشەوای ئایینی زەردەشتی

مووخ: مۆخ

مۆتە: مۆتەکە

مۆرە: زاری نەردێن و تاوڵە

مۆڵگە: شوێنی کۆمەڵبوونی ئاژەڵ

مەتەرێز: سەنگەر

مەشکەی گاوس: مەشکەی چەرمە مانگا

مەشکەژێن: ئافرەتی مەشکەهەژێن

مەلاس: خۆماتکردن

مەندۆک: گیایەکی کوێستانی جوان و تام و بۆن خۆشە

مەهوەش: وەک مانگ

مەیزەدە: ئەوەی مەی زۆری سەرخۆش کردبێ

مـــێ ڕۆژ: کاتی ڕاوی مێ کەو، ئـــەو کاتەیە کە مێ کەو لە نێرەکەو ون دەبێ و کورک دەبێ

مێری: مێردی، پیاوەتی

مێز: ئامێز، باوەش، باخەڵ

مێژوود: گیایەکی گوڵ شینە

مێشە: بێشە، دارستان

مێلاقە: گوڵێکی سووری پیاڵەییە کە نێوەکەی ڕەشە

***

ن

نارەنار: گۆرانی گوتن بەدەنگێکی کپ و خەمگین

ناسۆر: برین، زامی کون

نامۆ: غەریب

نایبیسێ: ناسووتێ، ڕووناکی نادا

نسار: لای سێبەر لە چیا

نسکۆ: ڕەتبردنی توند، خراپ سەرسمدان

نمەک خوردە: نمەک کردوو

نواڵە: جێگای نەرمان و بژوێنی چیا

نووسەکە: درکێکە بەشتەوە دەنووسێ

نوشتوو: نوشتە

نەترە: ورە، هەترەش

نەتەوی: دوژمن، بەدخوا، نەتویست

نەڕ: وشتری تووکنی نێر

نەرد: تاوڵە، نەردێن

نەوەندە: ساردەکێڵ، دەغڵێکی پایزی درەنگ چێنرابێ

نێسکە: لەنجەولاری ئەسپ و تاژی

نێڵە: دەنگ و هاڵاوی بەتینی ئاگر

و

ورێنگە: دەنگێکی نەرم و خۆش

وەتی: لەوەتی، لەوەتا

وەرد: دووبارە کێڵانەوەی زەوی پاش شێو

وەرهەم: نەخۆشییەکە لەبەر خەمی زۆر تووشی دەبن

وێت: پێت

وێرە: دەنگی هاوێشتنی بەرد و دار

ویزە: دەنگی گوللە

***

هـ

هات: بەخت، شانس، هێنان

هارووژان: ورووژان، هارووژا، ورووژا

هاوێر: لێک جیاکردنەوەی بەرخ و مەڕ

هۆبە: شوێنێک کە چەند ڕەشماڵی لێ کۆببێتەوە

هەترەش: ورە، نەترە، زەهلە

هەتوان: دەرمان، مەڵهەم

هەدادان: ئارام گرتن، ئۆقرەگرتن

هەرزە: سووک، جڵف، پەنتی

هەرزەگۆ: ئەوکەسەی قسەی سووک و هەرزە بکا

هەزاردەستان: بولبول، بلبل، شالوور

هەش: خوم، خم، سەربەهەش، ماتەمبار

هەڵپەرتاوتن: لک بڕینی درەخت

هەڵز: گیایەکی کوێستانییە بۆ خواردن و دەرمان بەکاردێ

هەڵکورمان: خۆماتکردنی باڵندە لە کاتی حەسانەوە یا کورکبووندا بەمەجاز، بەکەسێ دەوترێ بەوڕەزی هەڵترووشکابێ

هەڵکورمان: ماتبوونی باڵندە

هەڵەتانج: باڵندەیەکی ئاوی ســـوور و سپی لە قاز بچووکتر و لە مراوی گەورەتر و زۆر جوانە

هەڵەمووت: کێوی زۆر سەخت، هەزار بە هەزار

هەمزەل: دایمەسۆن

هەنی: تەختی نێوچاوان

هەنیە: ناوچاوان، نێوچاوان، ئەنی، تۆیل

هەوێردە: باڵندەیەکی بچووکی زۆر قەڵەوە لەناو شیناوەرد و هەرداندا دەژی

هەی دێ: دەنگدان، دەرکردن

* * *

ی

یاڵ: پاڵ، لاملەی کێو

یەساوڵ: یاساوڵ، پاسەوان

یەڵدا: درێژترین شەوی ساڵ

یەکانە: بڕەک: بەرازی نێر

یەکسەری: ڕەشکەی گەورە

***